

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут БіЕМ
Кафедра міжнародних економічних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«Роль міжнародних бірж у світовій економічній системі»
Спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»

Здобувача вищої освіти 4 курсу _____ Ю.Р. Чванкін
(номер курсу) (підпис) (ініціали, прізвище)
групи Ме -91а
(шифр групи)

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ Ю.Р. Чванкін
(підпис) (ініціали, прізвище здобувача)

Керівник д.е.н. _____ Галинська Ю.В.
(посада, науковий ступінь) (підпис) (ініціали, прізвище)

Суми – 2023 рік

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
(спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»)

здобувачу 4 курсу, групи МЕ-91а
(номер курсу) (шифр групи)

Чванкін Юрій Романович

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи _____
затверджена наказом по університету від «__» _____ 20__ року
№ _____
2. Термін подання здобувачем закінченої роботи «__» _____ 20__ року.
3. Мета кваліфікаційної роботи полягає у вивченні механізму функціонування товарних бірж у сучасній світовій економіці.
4. Об'єкт дослідження цієї роботи є визначення ролі та місця товарних бірж у сучасному економічному житті світового економічного співтовариства в цілому.
5. Предмет дослідження - перспективи розвитку та найімовірніші шляхи подальшої трансформації міжнародних бірж.
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах _____
7. Орієнтовний план кваліфікаційної бакалаврської роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

Розділ 1 Теоретичні засади біржової справи

У першому розділі розглядаються основні теоретичні засади біржової справи. Починаючи з суті біржі та її економічної природи, аналізується її роль як майданчика, де здійснюється купівля-продаж цінних паперів, товарів, валютних одиниць та інших активів. Вивчаються види бірж та характерні ознаки біржової торгівлі, такі як цінова динаміка, ліквідність, прозорість та інші аспекти, що впливають на ефективність торгівлі на біржі. Крім того, розглядаються учасники біржових операцій, такі як брокери, дилери, інвестори, фондові маклери, та їх ролі і функції у процесі біржової торгівлі.

Розділ 2 Роль та місце біржі в економіці

У другому розділі зосереджено увагу на ролі та місці біржі в економіці загалом. Досліджуються сучасні міжнародні біржові ринки, такі як фондові, товарні, валютні біржі та інші, і визначається їх вплив на глобальну економіку. Аналізуються новітні тенденції на міжнародних біржових ринках, такі як використання технологій блокчейн, розширення фінансових інструментів та послуг, розвиток електронної торгівлі тощо.

Далі розглядається роль та значення біржі у фінансовій системі економіки, включаючи її вплив на формування цінних механізмів, стабільність фінансових ринків, залучення інвестицій та інші аспекти.

Розділ 3. Фінансові аспекти економіки: біржі та підприємництво

У третьому розділі акцентується увага на фінансових аспектах економіки, зокрема на зв'язку між біржами та підприємництвом. Досліджується вплив формування підприємницького середовища на економіку та суспільство в цілому. Аналізуються валютні біржі як глобальний інструмент управління ризиками та забезпечення стабільності фінансових ринків. Розглядається біржа як інструмент розвитку підприємництва, зокрема шляхом залучення капіталу для розширення бізнесу, здійснення інвестицій та залучення нових технологій.

8. Консультації щодо роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Галинська Ю.В.	05.04.2023 р.	05.04.2023 р.
2	Галинська Ю.В.	24.04 2023 р.	24.04 2023 р.
3	Галинська Ю.В.	06.05.2023 р.	06.05.2023 р.

9. Дата видачі завдання: «05» квітня 2023 року

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр

на тему

«Роль міжнародних бірж у світовій економічній системі»

здобувача Чванкін Юрій Романович

Кваліфікаційна робота з міжнародних економічних відносин, освітній ступень «Бакалавр», спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини», Сумський державний університет, Суми, 2023.

На сьогоднішній день практично кожна держава з розвинутою економікою має такий інститут як фондова біржа. Можливі й такі випадки, коли у державі функціонує одразу кілька фондових бірж. У цій статті розглянуто аспект необхідності функціонування фондової біржі в сучасних реаліях ринкової економіки. Фондова біржа виконує важливі функції в економіці будь-якої країни. У сучасному розумінні фондова біржа представляє високотехнологічну компанію, що надає місце для організованих торгів цінними паперами.

Мета роботи полягає у вивченні механізму функціонування товарних бірж у сучасній світовій економіці.

Об'єкт дослідження цієї роботи є визначення ролі та місця товарних бірж у сучасному економічному житті світового економічного співтовариства в цілому.

Предмет дослідження - перспективи розвитку та найімовірніші шляхи подальшої трансформації міжнародних бірж.

Мета роботи реалізується шляхом виконання наступних завдань:

- визначити теоретичні аспекти товарних бірж
- виявити роль і місце класичних товарних бірж у світовій економіці та розкрити механізм та особливості їх діяльності на сучасному етапі.
- визначити новітні тенденції на міжнародних біржових ринках
- визначити сутність сучасних біржових ринків

Для досягнення мети використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз, синтез, формалізація - при визначенні соціального призначення та функцій біржової торгівлі на етапі розвитку фінансового ринку.

Отримані результати кваліфікаційної бакалаврської роботи: підкреслюється роль і значення бірж у сучасній економіці, які виявляються через створення ефективних ринків, забезпечення доступу до фінансових ресурсів та стимулювання інноваційного розвитку. Наводяться рекомендації щодо подальшого розвитку біржової справи та використання її потенціалу для підтримки економічного зростання, залучення інвестицій та підтримки підприємницької активності.

Основний зміст кваліфікаційної бакалаврської роботи викладено на 53 сторінках, зокрема список використаних джерел із 35 найменувань, який розміщено на 3 сторінках. Робота містить 2 таблиць, 5 рисунки

Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності роботи на фондових біржах
Ключові слова: біржа, економічна природа, міжнародні біржові ринки, фінансова система, валютні біржі.

Рік виконання кваліфікаційної роботи – 2023 рік

Рік захисту роботи – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БІРЖОВОЇ СПРАВИ	10 4
1.1 Суть біржі та її економічна природа	10
4	
1.2 Види бірж та характерні ознаки біржової торгівлі	12
6	
1.3 Учасники біржових операцій	17
11	
РОЗДІЛ 2 РОЛЬ ТА МІСЦЕ БІРЖІ В ЕКОНОМІЦІ	21
14	
2.1 Сучасні міжнародні біржові ринки	21
14	
2.2 Новітні тенденції на міжнародних біржових ринках	22
16	
2.3..Роль та значення біржі у фінансовій системі економіці.....	25
18	
РОЗДІЛ 3. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІКИ: БІРЖІ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО	33
26	
3.1. Формування підприємницького середовища: вплив на економіку та суспільство	33
26	
3.2. Валютні біржі як глобальний інструмент управління ризиками та забезпечення стабільності фінансових ринків	36
29	
3.3. Біржа як інструмент розвитку підприємництва	41

35

ВИСНОВКИ 48

40

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ 50

4

2

ВСТУП

На сьогоднішній день практично кожна держава з розвинутою економікою має такий інститут як фондова біржа. Можливі й такі випадки, коли у державі функціонує одразу кілька фондових бірж. У цій статті розглянуто аспект необхідності функціонування фондової біржі в сучасних реаліях ринкової економіки.[1]

Фондова біржа виконує важливі функції в економіці будь-якої країни. У сучасному розумінні фондова біржа представляє високотехнологічну компанію, що надає місце для організованих торгів цінними паперами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні дослідники Дж. Халл, Д. Блек та вітчизняні дослідники М.О. Солодкий, О.М. Сохацька, В.О. Яворської, С.В. Ковальчук, І.М. Вавдійчук, О.М. Згурська досліджували тенденції розвитку світового фондового ринку. У статті проаналізовано розвиток фондового ринку в умовах консолідації. Досліджено тенденції розвитку торгівлі деривативами на світовому фондовому ринку на всіх рівнях ринкової інфраструктури. Розглянуто основні світові тенденції та закономірності еволюційного розвитку фондових бірж, а також основні тенденції розвитку фондового ринку в Україні. Колектив авторів досліджує основні тенденції світової біржової діяльності з урахуванням ролі електронних комунікаційних мереж.

Автори різних наукових праць розглядають фондову біржу з двох сторін: одні автори розглядають фондову біржу як регульований ринок цінних паперів, а інші з погляду організатора торгів.

Об'єктом дослідження цієї роботи є визначення ролі та місця товарних бірж у сучасному економічному житті світового економічного співтовариства в цілому.

Предмет дослідження - перспективи розвитку та найімовірніші шляхи подальшої трансформації міжнародних бірж.

Методи дослідження. Для досягнення мети використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз, синтез, формалізація - при визначенні соціального призначення та функцій біржової торгівлі на етапі розвитку фінансового ринку; факторний аналіз – вивчення чинників, які впливають розвиток фінансових інновацій на фондових ринках розвинутих країн; історичний метод – виявити еволюцію електронної торгівлі акціями; методи угруповання, порівняння, синтезу, аналогій та статистичного аналізу – для визначення масштабів «синтетичного» торговельного обороту на фондових біржах України, ролі інноваційних продуктів; методи аналізу - для розробки практичних рекомендацій щодо впровадження нових продуктів фінансового інжинірингу на фондовому ринку України та створення альтернативного ринку залучення капіталу на фондових біржах.

Мета роботи полягає у вивченні механізму функціонування товарних бірж у сучасній світовій економіці.

Для досягнення поставленої мети дослідження у роботі вирішено такі завдання:

- Визначити теоретичні аспекти товарних бірж
- Виявити роль і місце класичних товарних бірж у світовій економіці та розкрити механізм та особливості їх діяльності на сучасному етапі.
- Визначити новітні тенденції на міжнародних біржових ринках
- Визначити сутність сучасних біржових ринків

Новизна теми: Фінансові біржі забезпечують легкий доступ до капіталу для компаній та інвесторів, а також забезпечують можливість захисту від ризиків та отримання прибутку. У світі є безліч фінансових бірж, таких як Нью-Йоркська фондова біржа, Токійська фондова біржа, Лондонська фондова біржа та інші. Кожен із них має свої особливості та правила торгівлі. Одним з головних завдань фінансових бірж є забезпечення прозорості та надійності торгівлі. Для цього вони

застосовують різні механізми контролю, такі як моніторинг та аудит торгівлі, регулювання ринку та інші. Отже, фінансові біржі є важливими інструментами для компаній та інвесторів, які дозволяють отримати доступ до капіталу, захиститися від ризиків та отримати прибуток. Важливо враховувати особливості та правила торгівлі на кожній з бірж при прийнятті рішень щодо інвестування.

Практична реалізація:

1. Інвестування на фінансових біржах. Ознайомлення з особливостями та правилами торгівлі на різних біржах, аналіз ринку та вибір оптимального портфеля інвестицій.
2. Робота в компанії, що займається торгівлею на фінансових біржах. Ознайомлення з процесом торгівлі, аналіз ринку, ведення документації та забезпечення безпеки операцій.
3. Робота у фінансовому відділі компанії, яка залучає капітал на фінансових біржах. Ознайомлення з процесом залучення капіталу, аналіз ринку та вибір оптимального інструменту залучення капіталу.
4. Робота у фонді, який інвестує на фінансових біржах. Ознайомлення з процесом управління фондом, аналіз ринку та вибір оптимального портфеля інвестицій.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БІРЖОВОЇ СПРАВИ

1.1 Суть біржі та її економічна природа

Важливими характеристиками середньовічних ринків, які збереглися в сучасній комерційній сфері, є принципи саморегулювання та арбітражу, а також формалізовані процеси у сфері торгівлі. В середньовічній Англії були встановлені стандарти поведінки, встановлені законодавством, які враховували вимоги місцевої влади. Ці вимоги були мінімальними, але вони стали основою загальноприйнятих практик укладання угод, складання комерційних рахунків, фрахтування, складського зберігання та оформлення інших комерційних документів, таких як акредитиви, передавальні акти тощо. Зокрема, фондова біржа з самого початку була організованою формою торгівлі, створеною спеціальною організацією під назвою "біржа".

Торговці товарами, особливо сільськогосподарськими, усвідомлювали недостатність періодичних ярмарків. Висока коливання цін протягом року спричинювали масові банкрутства фермерів, виробників, власників земель, елеваторів, переробних підприємств і оптовиків. Саме ці учасники товарного ринку були зацікавлені в організації постійної торгівлі, де вони могли отримувати щоденну інформацію про поточні ціни.

Розвиток масового виробництва є основною причиною появи бірж, оскільки воно потребує наявності ринку, який здатен регулярно продавати великі обсяги товарів, враховуючи реальне співвідношення між попитом та пропозицією. Від ярмарку біржу відрізняє форма торгівлі, а саме публічний аукціон, що відбувається у визначений час та у певному приміщенні.

Під час торгів на біржах встановлювалася справедлива ціна, яка мала авторитет керівництва самої біржі. Ціна була загальновідомою для всіх учасників ринку через реєстрацію та офіційну публікацію в біржових

бюлетенях, а пізніше - в засобах масової інформації. Процес встановлення справедливої ціни називався котируванням, а сама біржа була визнана ринком чистої конкуренції з великою кількістю покупців і продавців, які могли змінювати свої ролі в будь-який момент і торгувати одними й тими ж товарами. На біржах почали активно торгувати товари масового виробництва, які можна було продавати без потреби відображення фізичних зразків, а згодом, завдяки розробці стандартів щодо кількісних та якісних параметрів, навіть без зразків. [15]

Ціни на товари, що торгуються на біржі, постійно змінюються, і їхня волатильність неможливо передбачити без безперервної торгівлі. Біржа є постійним ринком для масових взаємозамінних активів, де діють певні правила, і торгівля відбувається у визначеному місці та часі. Біржа - це ринок, де торгуються товари у великих обсягах, у спеціальних приміщеннях, де публічні торги відбуваються за допомогою голосу і жестів або через комп'ютерні мережі, створюючи особливу ринкову атмосферу чистої конкуренції. Біржа має свою власну мову, і розуміння її передбачає знайомство зі структурою та організаційними елементами, Статутом і Правилами біржової торгівлі, а також Кодексом честі біржових торговців. [3].

Фондова біржа є важливою складовою ринкової економіки та суттєвим явищем економічного життя. Вона представляє собою значний ринок, де відбувається торгівля капіталом, забезпечуючи належне формування цін на товари, цінні папери та валюту. Фондова біржа функціонує як фінансовий ринок для держав, компаній, фірм, об'єднань та корпорацій. Вона виступає посередником між тими, хто бажає інвестувати капітал, і тими, хто потребує фінансування, регулюючи кредитні, грошові та платіжні відносини як в межах країни, де розміщена біржа, так і між країнами. Фондова біржа також виконує функцію страхового інструменту для

імпорту, запобігаючи передчасному зниженню цін до фактичного настання таких змін, тобто забезпечує захист від підприємницьких ризиків.

Отже, економічна сутність біржі включає наступні аспекти:

- Біржа є ринком для торгівлі сурогатними цінностями;
- Вона виконує функцію організації торгівлі;
- Учасники біржі працюють на задоволення свого власного інтересу;
- На біржі встановлюються офіційні котирування цін;
- Біржові товари мають свою специфіку;
- Біржа виконує роль засобу страхування цінних і валютних ризиків
- Попит та пропозиція на біржі виражаються цифрово;
- Біржа дозволяє розміщення товарів у визначений час і простір. [3]

Біржова форма торгівлі товарами стала відмінною платформою для торгівлі цінними паперами, фінансовими інструментами та валютами. У 20 столітті введення стандартизації розмірів контрактів та їхньої класифікації за сортами і марками сприяло розвитку ф'ючерсної торгівлі. Тим самим, реальна торгівля товарами перейшла на позабіржовий ринок, де будь-який учасник може купувати або продавати певну кількість конкретного товару в будь-який момент часу, забезпечуючи задоволення потреб споживачів.

1.2 Види бірж та характерні ознаки біржової торгівлі

На сьогоднішній день біржова торгівля може бути визнана домінуючою формою торгівлі на світових ринках за своїми розмірами, обсягами та кількістю учасників. Вона представляє собою самостійну комерційну діяльність, спрямовану на отримання прибутку, і має наступні особливості:

- Зосередження в місцях економічної активності, таких як виробничі і фінансові центри, столиці, порти тощо.
- Торгівля великими партіями товарів або значними фінансовими інструментами.

- Торгівля реальними активами з негайною або майбутньою поставкою, зобов'язаннями з поставки та інкасації, правами тощо.
- Регулярна проведення торгівлі, яка концентрує попит та пропозицію в часі та просторі.
- Відкритість, прозорість операцій та доступність інформації для широкого кола учасників ринку.
- Наявність організаційної, економічної та правової основи.
- Розробка стандартів для якісних та кількісних параметрів товарів і фінансових інструментів.
- Використання біржових посередників, брокерів та дилерів для здійснення торгівлі.
- Розробка власних правил торгівлі та контроль їх дотримання.
- Використання електронних методів торгівлі. [34]

Товарна біржа - це організація, яка об'єднує юридичних і фізичних осіб, що займаються виробничою і торговельною діяльністю. Основна мета товарної біржі - надання послуг з укладання біржових угод, визначення товарних цін, товарного попиту і пропозиції, організації і спрощення торгівлі та пов'язаних з нею торговельних операцій.

Товарно-сировинна біржа має трохи іншу природу та економічну сутність. Ці біржі функціонують як кадрові агентства, що об'єднують покупців і продавців товарів і послуг. Їх головна роль полягає у забезпеченні зв'язку між потенційними роботодавцями і працівниками шляхом укладання угод та пропонування робочих місць.

Зазначений уривок з Закону України "Про товарні біржі" також відображає основну мету товарних бірж, а саме надання послуг з укладання біржових угод, визначення цін, попиту і пропозиції на товари, спрощення торгівлі та пов'язаних з нею операцій.

Фондові біржі спеціалізуються в здійсненні операцій з найбільш ліквідними масовими цінними паперами, які мають вторинний обіг

відповідно до умов їх випуску. Ці цінні папери включають акції відкритих акціонерних товариств, державні облігації, казначейські зобов'язання, векселі та інші подібні інструменти. Фондові біржі здатні забезпечити значний обсяг торгівлі цими цінними паперами.

З іншого боку, валютні біржі, за винятком тих, що існують у деяких постсоціалістичних країнах, спеціалізуються в основному на торгівлі валютними контрактами. Вони пропонують торгівлю великими обсягами цих контрактів, які пов'язані з обміном різних валют. Валютні біржі мають свою специфіку і залучають учасників, які зацікавлені в обміні валют для різних цілей, таких як забезпечення курсових ризиків або спекуляції на коливаннях валютних курсів. Фондові біржі спрямовані на торгівлю цінними паперами з вторинним обігом, тоді як валютні біржі спеціалізуються на торгівлі валютними контрактами. [34]

Залежно від ступеня державної участі в біржовій торгівлі, фондові біржі можна поділити на три типи:

- 1) публічні (державні);
- 2) приватні бізнес-організації;
- 3) змішані.

Державні біржі створюються державними органами влади, наприклад, Міністерством економіки (у випадку товарних бірж) або Міністерством фінансів (у випадку фондових бірж), і не залучають державну участь. У Франції, після фінансового краху в епоху Джона Лоу в 1719 році, приватні біржі були заборонені Кодексом Наполеона. Державні біржі відкриті для всіх, хто бажає укласти угоду про обмін, проте потрібно подати заяву на ім'я біржового службовця. Діяльність бірж регулюється законом і перебуває під контролем держави. Приватні біржі засновуються трейдерами, які створюють біржову корпорацію, і тільки вони мають доступ до торгівлі, під час якої інші учасники здійснюють операції через членів біржі. Приватні біржі тепер майже не існують, адже їхня діяльність

підлягає втручанню держави шляхом прийняття відповідного законодавства та створення спеціальних контролюючих органів. Таким чином, можна стверджувати, що біржова торгівля має змішаний тип організації.

За третім критерієм, фондові біржі поділяються на акціонерні товариства та неприбуткові організації. Проте, в Україні правовий статус бірж залишається невизначеним, оскільки багато з них були зареєстровані як приватні підприємства протягом 1991-1992 років. Фондові біржі в Україні фактично мають статус акціонерних товариств, але це не відповідає економічній суті фондової біржі як місця торгівлі. З іншого боку, товарні біржі мають статус неприбуткових об'єднань. Питання правового регулювання цих аспектів біржової торгівлі є актуальним.

За четвертим критерієм, біржі поділяються на відкриті та закриті. На закритих біржах тільки члени біржі можуть брати участь у торгах, і більшість бірж в Україні є закритими. Відкриті біржі можуть бути суто відкритими, де клієнти можуть самостійно торгувати, або змішаними, де відвідувачі торгують через брокерів або дилерів. Закриті біржі мають переваги, оскільки члени біржі беруть на себе фінансове гарантування угод та розрахунків.

За п'ятим критерієм, біржі можуть бути універсальними або спеціалізованими. Спеціалізовані біржі мають товарну спеціалізацію або спеціалізуються на групах товарів. Наприклад, Нью-Йоркська біржа кави, цукру та какао, Лондонська біржа металів або Канзаська торгова біржа, яка спеціалізується лише на пшениці. Універсальні біржі мають різноманітний асортимент товарів, такі як зернові контракти, довгострокові державні облігації, векселі та комерційні папери.

Відповідно до шостого критерію, біржі можна поділити на міжнародні, національні та регіональні. Міжнародні біржі зазвичай розташовані у країнах, які мають сприятливі умови для міжнародної

торгівлі та вільного перетоку капіталу. Наприклад, Нью-Йоркська фондова біржа (NYSE) в США, Лондонська фондова біржа (LSE) у Великій Британії та Токійська фондова біржа (TSE) в Японії є прикладами міжнародних бірж.

Національні біржі діють у межах однієї країни та обслуговують внутрішню торгівлю цінними паперами та товари. Багато з товарних бірж в континентальній Європі є національними біржами, які спеціалізуються на торгівлі конкретними товарами або групами товарів.

Регіональні біржі обслуговують торгівлю на регіональному рівні. Наприклад, Тернопільська товарна біржа в Україні спеціалізується на обслуговуванні західного регіону країни.

За сьомим критерієм біржі можна поділити на центральні, міжрегіональні та регіональні. Центральні біржі, як Київська та Харківська фондові біржі в Україні, є основними торговими центрами країни. Міжрегіональні біржі, наприклад, Одеська та Львівська товарні біржі, обслуговують кілька регіонів країни. Регіональні біржі, такі як Чернівецька товарна біржа, фокусуються на обслуговуванні конкретного регіону.

За восьмим критерієм біржі можна поділити на біржі реального товару або фінансових інструментів, ф'ючерсні, опціонні та змішані біржі, в залежності від типів контрактів, що укладаються на них. Біржі реального товару спеціалізуються на торгівлі фізичними товарами, такими як зерно, нафта або метали. Ф'ючерсні та опціонні біржі займаються торгівлею ф'ючерсними контрактами та опціонами на різні активи. Змішані біржі дозволяють торгувати як реальними товарами, так і фінансовими інструментами.

1.3 Учасники біржових операцій

Учасників біржового майданчика можна поділити на різні групи. Одна з основних груп - це засновники та члени біржі. В ході історії

становлення біржових установ засновниками бірж виступали різні типи організацій та посередників на товарному і фінансовому ринку.

Серед засновників бірж можуть бути торгово-виробничі компанії, які займаються виробництвом або постачанням товарів. Наприклад, сільськогосподарські компанії, власники плантацій, фермери, які займаються вирощуванням сільськогосподарських культур, або компанії, що володіють зерносховищами, холодильниками або переробними підприємствами.

Також серед засновників бірж можуть бути урядові організації, які регулюють та сприяють розвитку ринку. У деяких випадках сучасні транснаціональні корпорації, банки, інвестиційні фонди та холдингові компанії також можуть бути засновниками бірж.

Ці компанії та організації мають інтерес у створенні та функціонуванні біржі, оскільки вона надає їм можливість здійснювати операції з товарами або фінансовими інструментами, забезпечує прозорість торгівлі та створює умови для взаємодії з іншими учасниками ринку.

Товарна біржа формується шляхом добровільного об'єднання зацікавлених юридичних та фізичних осіб, які не є забороненими законом. Для створення товарної біржі необхідно мати не менше двадцяти професійних учасників фондового ринку. Учасники біржі можуть умовно розділятися на наступні групи:

- особи, які укладають угоди;
- особи, які організують укладання угод;
- особи, які здійснюють контроль над укладанням угод. [35]

Установлення наявності цих груп визначається положеннями, які регулюють біржову торгівлю, а також юридичним статусом самої біржі. На державних (публічних) біржах біржовий зал доступний для членів біржі та їхніх представників, брокерів або

біржових маклерів, які мають акредитацію на даній біржі, а також для постійних та одноразових відвідувачів.

У закритих комерційних (приватних) біржах під час проведення торгів допускаються такі особи.

- члени біржі
- представники членів біржі
- акредитовані біржею брокери. [35]

До групи, що організовує торгівлю на біржі, належать

- брокери які проводять торги;
- оператори, які реєструють угоди, укладені в "каналі" біржі;
- оператори, які реєструють угоди, укладені в "каналі" біржі;
- працівники розрахункової палати (клірингової палати);
- працівники підрозділів біржі;
- клерки, брокери, юристи, асистенти тощо.

Контроль за біржовою торгівлею здійснюється групою осіб, яка включає:

- представників державних органів, відповідальних за нагляд за ф'ючерсною торгівлею
- членів біржового комітету, правління біржі, старших брокерів та інших впливових осіб, що мають важливу роль у керівництві та контролі за біржовими операціями.

До групи спостерігачів відносяться

- акредитовані представники преси
- відвідувачі;
- гості. [35]

Члени біржі активно взаємодіють і беруть участь у різних аспектах функціонування біржі. Вони сприяють утворенню статутного капіталу біржі та клірингових палат шляхом сплачування початкових та щорічних внесків. У їхній компетенції також входить участь у прийнятті важливих

рішень щодо діяльності біржі на загальних зборах, де вони мають право голосу.

Щодо іноземних товарних бірж, то членство на них може мати різні категорії з різними правами та обов'язками. Наприклад, на американських біржах розрізняють три категорії членства: повні члени, які мають право торгувати у всіх секціях біржі; часткові (асоційовані) члени, які мають обмежене право торгувати лише в певних секціях; та спеціальне членство, яке залежить від особливих інтересів.

Наприклад, на Чиказькій товарній біржі (СМЕ) існують різні секції торгівлі, такі як валютна секція, Міжнародний валютний ринок (ІММ), секція торгівлі живою худобою, м'ясом і т.д. Банки, зазвичай, придбують "місце" в валютній секції, що є формою часткового членства. Повні члени мають більше голосів на загальних зборах членів біржі для прийняття рішень. Бути членом біржі означає мати власне місце, що дає право на самостійне здійснення біржових операцій без посередників.

У біржовому залі кожен член біржі має своє місце, яким може бути окремий стіл або кабінка. Це місце обладнане необхідною технікою, такою як телефон, факс, комп'ютер з доступом до електронної дошки оголошень. На електронних біржах це може бути комп'ютерний термінал члена біржі. Кожне місце має свій унікальний номер.

У деяких випадках члени біржі можуть здавати своє місце в оренду згідно з правилами біржі. В США, згідно з законодавством, повне членство, яке дає доступ до всіх торгових секцій, зазвичай надається особам, які придбали "місце" на біржі. Кількість повних членів обмежена розміром біржового майданчика. Спеціальне або пайове членство зазвичай надається юридичним особам, які купують "торгові акції" і торгують лише тими ф'ючерсними контрактами, в яких вони мають інтерес, через довірених брокерів.

Наприклад, на Чиказькій Торговельній Палаті (CME) члени категорії IDEM працюють лише з ф'ючерсами на індекси акцій, а члени категорії COM торгують лише опціонами на ф'ючерси.

Для отримання членства на біржі ставляться певні вимоги, такі як наявність достатнього власного капіталу, платоспроможності та високих моральних якостей особи або керівництва компанії. Просте наявність фінансових коштів для придбання місця на біржі, яке може бути досить дорогим, особливо на провідних іноземних біржах (наприклад, Нью-Йоркська фондова біржа), не гарантує отримання членства. Імідж та репутація на відповідному ринку також важливі, і часто потенційний член біржі потребує рекомендацій від інших авторитетних членів біржі.

Отже, учасники біржової торгівлі можуть бути як постійними членами біржі, так і тимчасовими власниками прав на біржові майданчики. Членство на біржі має свої особливості в залежності від країни та біржової системи.

У зв'язку з цим, місцеві члени біржі мають право укладати угоди як від свого імені, так і від імені інших дійсних та місцевих членів, але не мають права голосу в управлінні біржею. Бути членом біржі надає ряд привілеїв та прав, включаючи можливість торгувати на біржі та знижені комісійні за укладення біржових угод. Бути членом провідних світових ф'ючерсних та фондових бірж є показником престижності. Однак, для отримання членства на біржі необхідно продемонструвати високий рівень підготовки та професійної компетентності.

РОЗДІЛ 2 РОЛЬ ТА МІСЦЕ БІРЖІ В ЕКОНОМІЦІ

2.1 Сучасні міжнародні біржові ринки

Перед тим, як розглядати торгівлю ф'ючерсами на різних фондових ринках, зокрема фінансових, варто розповісти про звичайні товарні ф'ючерсні ринки, які передували їм. На початку, давайте дамо визначення ф'ючерсного контракту. Ф'ючерсний контракт - це контракт на біржі, що зобов'язує сторони докладно описувати товар (валюту, цінні папери, інші фінансові інструменти, сировину) відповідно до стандартних параметрів, які узгоджуються.

Основною метою ф'ючерсної торгівлі є нейтралізація (страхування) цінових ризиків, а не просто купівля-продаж товарів. Ф'ючерсний ринок привертає людей, які готові приймати ризики. Це можуть бути біржові брокери, які, ризикуючи, можуть отримати значні прибутки, якщо їхні прогнози щодо майбутніх цінових коливань виявляться вірними. Учасниками ф'ючерсного ринку є сильні трейдери або фінансові установи (дилери), які купують і продають ф'ючерсні контракти для своїх цілей, брокери, які виконують замовлення клієнтів на купівлю і продаж контрактів, а також арбітражники (спекулянти), які купують або продають контракти з метою отримання прибутку від різниці в цінах. [4]

Отже, ф'ючерсні контракти, також відомі як форвардні контракти, є контрактами на покупку або продаж товарів заздалегідь. Кількість і якість товару визначаються в самому контракті, тоді як ціна і час поставки встановлюються при відкритті позиції. Торги здійснюються на спеціальному розділі торгового залу, де біржові трейдери зустрічаються для виконання замовлень своїх клієнтів. Ціни на ф'ючерси встановлюються конкурентно, за допомогою голосу та жестів, що забезпечує рівні права та можливості для всіх учасників торгів. Аукціонна система, що точно відтворює реальний ринок, дозволяє вільній конкуренції визначати ціну. Ця система застосовується й сьогодні, навіть у комп'ютеризованій торгівлі.

Мережа глобальних бірж є розгалуженою й постійно змінюється під впливом міжнародних економічних тенденцій, що відображають загальну

ситуацію у світовій економіці. Вплив і рейтинг бірж на міжнародну торгівлю визначаються обсягом торгів або кількістю укладених контрактів (для товарних бірж) та ринковою капіталізацією (для фондових бірж). Розглядаючи глобальну мережу фондових бірж за регіонами, варто відзначити Америку, Азію, Європу, Океанію та Африку.

Значну роль у світовій мережі фондових бірж відіграють американські біржі, особливо Нью-Йоркська фондова біржа (NYSE Euronext) та Чиказька товарна біржа (CME Group), які вважаються найбільшими біржами світу. Це свідчить про їхній великий вплив і значення. Варто також відзначити, що біржова мережа США характеризується не лише процесами концентрації, що призводять до зменшення кількості бірж, але й активною участю в трансконтинентальній інтеграції.

2.2 Новітні тенденції на міжнародних біржових ринках

Перше десятиліття 21-го століття принесло низку нових тенденцій на міжнародному фондовому ринку, які суттєво змінили глобальну карту фондових бірж та специфіку торгівлі акціями. Одним із ключових аспектів цих змін є концентрація капіталу.

В першу чергу, спостерігається процес укрупнення фондових бірж в окремих країнах. Цей процес охопив Європу, США та Азію. Наприклад, Нью-Йоркська фондова біржа (NYSE), Американська фондова біржа (AMEX) та Тихоокеанська фондова біржа (PSE) об'єдналися, щоб забезпечити зручність для інвесторів та розширити їх доступ до нових видів цінних паперів. Аналогічні злиття сталися і в Азії, наприклад, Токійська товарна біржа (TOCOM) була утворена шляхом об'єднання Токійської золотої біржі, Токійської гумової біржі та Токійської текстильної біржі.

Ці процеси консолідації допомагають створити більш ефективні та конкурентоздатні ринки, а також забезпечують більший доступ до різноманітних фінансових інструментів для інвесторів. Концентрація капіталу також сприяє зростанню глобального впливу об'єднаних бірж, що впливає на міжнародну фінансову систему.

Друга важлива тенденція в сфері біржової діяльності - це злиття різних типів бірж, таких як товарні і фондові. Це ілюструється створенням Бразильської біржі цінних паперів, товарів і ф'ючерсів (BM&FBOVESPA) після об'єднання Фондової біржі Сан-Паулу та Бразильської товарної і ф'ючерсної біржі у 2008 році.

Також спостерігається поява трансконтинентальних бірж шляхом міжнародних злиттів і поглинань. Ці процеси консолідації призвели до створення глобальних фондових бірж, таких як CME Group, NYSE Euronext та 16 товарних бірж, включаючи NASDAQ OMX. Ці об'єднані біржі дозволяють залучати капітал з різних країн та розміщувати фінансові продукти на різних ринках.

Перша причина злиття бірж полягає в підвищенні конкурентоспроможності на ринку. Біржі часто з'єднуються зі своїми головними конкурентами, щоб стати більш ефективними. Крім того, такі злиття дозволяють спільно розробляти нові контракти та фінансові продукти.

Друга причина полягає у залученні капіталу з різних країн та регіонів. Злиття дозволяє біржам отримати доступ до ринків, що розвиваються, і привернути західних операторів до фондових бірж Китаю, Індії та Латинської Америки.

Третя причина - підвищення ліквідності ринку. Більш широкий спектр фінансових продуктів та інструментів, доступних на об'єднаних

біржах, забезпечує вищу ліквідність, що привертає більше інвесторів.

Остання причина - досягнення економії за рахунок масштабу. Об'єднання ресурсів і переведення операцій на одну платформу дозволяє знизити комісійні збори, що стягуються за транзакції, завдяки ефекту масштабу.

На сьогоднішній день, існує ціле покоління електронних бірж, які працюють без використання традиційного методу торгівлі через відкритий аукціон. Деякі з них включають Eurex, HoustonStreet Exchange Inc, Intercontinental Exchange, Carbon Trade Exchange, Multi Commodity Exchange of India, Ltd. (MCX) та Гонконгську товарну біржу (HKMEH). Ці біржі є глобальними та доступними для інвесторів з усього світу.

Електронні торгові системи постійно піддаються модернізації, щоб врахувати потреби та тенденції ринку. Це означає, що їх функціональність та можливості постійно розширюються. Електронні біржі надають інвесторам широкі можливості для торгівлі різними активами, включаючи цінні папери, товари, ф'ючерси та інші фінансові інструменти.

Основна перевага електронних бірж полягає в швидкості та ефективності торгівлі. Такі біржі працюють у режимі реального часу, що дозволяє інвесторам здійснювати торгівлю без затримок. Крім того, електронні біржі забезпечують більш широкий доступ до ринку, зменшуючи географічні обмеження та забезпечуючи можливість торгувати активами з будь-якого місця, де є доступ до Інтернету.

Електронні біржі також надають інвесторам більшу прозорість і доступ до розширеної аналітичної інформації. Вони часто надають інструменти для моніторингу ринку, аналізу даних та прийняття рішень засновникам. Додатково, електронні біржі можуть забезпечувати покращену безпеку та захист інформації, оскільки всі торговельні операції здійснюються електронно і підконтрольовуються системами безпеки.

Усе це робить електронні біржі привабливими для інвесторів, які шукають швидкі та зручні способи торгівлі на глобальному ринку.

2.3. Роль та значення біржі у фінансовій системі економіці

Розвиток торгівлі призвів до створення товарних бірж, які відіграють важливу роль у забезпеченні ефективності торгівлі товарами. Сучасна товарна біржа є результатом тривалої еволюції та становить високоорганізований оптовий ринок.

Одна з головних причин виникнення торгівлі полягає у необхідності розвитку виробництва та обміну товарів. Торгівля виступає сполучною ланкою між виробництвом і навколишнім середовищем, де здійснюється розподіл та обмін ресурсів і товарів.

Оскільки виробництво та торгівля взаємопов'язані, вони висувають один до одного певні вимоги. Для ефективного функціонування виробництва необхідно, щоб ресурси, такі як сировина, матеріали і компоненти, були доступні в необхідній якості, кількості та асортименті. Торгівля на товарних біржах забезпечує можливість постачання цих ресурсів вчасно та у відповідній кількості, задовольняючи потреби виробництва.

Товарні біржі створюють умови для торгівлі різними товарами, включаючи сільськогосподарські продукти, метали, енергетичні ресурси та інші товари. Вони надають механізми для встановлення цін на товари, формування попиту і пропозиції, а також забезпечують прозорість і стандартизацію торгівлі.

У сучасному світі товарні біржі є важливими фінансовими інституціями, які допомагають забезпечити стабільність і ефективність глобальної торгівлі товарами. Вони сприяють розвитку економіки, забезпечуючи механізми для зустрічі попиту та пропозиції на ринку і сприяючи формуванню адекватних цін на товари.

Оптова торгівля зазвичай встановлює прямий зв'язок між виробниками і роздрібними торговцями або споживачами.

Основні функції оптової торгівлі включають:

- Аналіз та передбачення основних економічних тенденцій на ринку;
- Роботу з широким асортиментом товарів;
- Формування товарних партій відповідно до обсягу попиту;
- Упакування та зберігання товарних партій;
- Транспортування товарів до місця призначення;
- Надання покупцям товарних кредитів;
- Оренда товарів;
- Надання інформаційно-консультаційних послуг, таких як цінова і технічна інформація, рекомендації щодо експлуатації та продажу товарів.

Для кожного виду виробленого товару існує відповідний канал збуту і організаційна форма оптової торгівлі.

Основними типами оптової торгівлі, які є широко поширеними, (рис.1):

Фондовий ринок відіграє дуже важливу роль у світовій економіці. Це місце, де зустрічаються попит і пропозиція на різні активи, такі як цінні папери, товари, валюти та інші.

Перші фондові біржі з'явилися в середньовічній Європі, де торгували зерном, м'ясом, шкірою та іншими товарами. Амстердамська

фондова біржа, заснована в 1602 році, вважається першою фондовою біржею у світі. Вона стала першою організованою фондовою біржею, де торгували акціями компаній.

Протягом 18-19 століть торгівля на фондових біржах ставала все більш поширеною в Європі та Сполучених Штатах. У 20 столітті розвиток технологій та засобів комунікації розширив можливості біржової торгівлі.

Сьогодні фондові біржі відіграють важливу роль у світовій економіці. Вони забезпечують доступ до капіталу для компаній та інвесторів, стимулюють економічний розвиток і сприяють цінній стабільності на ринку.

Однак біржова торгівля також пов'язана з ризиками, такими як невдалі угоди та залежність від інвесторів і ринку. Тому регулятори відіграють важливу роль у нагляді за діяльністю фондових бірж і забезпеченні стабільності та безпеки ринку.

Роль товарних бірж у ринковій економіці є надзвичайно важливою, оскільки її значення важко переоцінити:

- Товарні біржі визначають "основні" ціни на матеріали та сировину, що становлять основу для обчислення собівартості виробництва готової продукції (товарів) виробниками та споживачами.
- У результаті торгівлі на біржах формуються торговельні відносини, пов'язані з купівлею-продажем товарів виробничого та технічного призначення, а також їх подальшою перепродажем.
- Біржі виконують функцію накопичення і балансування попиту та пропозиції на найважливіші групи товарів.

Завдяки своєму призначенню та довгій історії, фондові біржі виступають одним з ключових елементів цивілізованої ринкової економіки. У країнах Заходу фондова біржа займає провідне місце серед інших економічних інституцій, що підтверджує її соціальну важливість. Однак, в

Україні, так само як і в деяких інших постсоціалістичних країнах, місце фондової біржі все ще нестабільне.

Більше того, саме в Україні перші кроки у створенні організованих ринків сировини, капіталу та валюти були супроводжені боротьбою з біржею. У багатьох людей, не лише в Україні, а й недавно на Заході, існує стійкий стереотип, що біржова торгівля є формою спекуляції. Цей стереотип ще й сьогодні присутній у вітчизняній літературі, особливо коли мова йде про ф'ючерсну біржу. Цей негативний погляд також відображається в законодавчому процесі, що ускладнює створення сучасного біржового механізму в Україні. Товарні біржі на Заході є результатом історичної еволюції - від оперативних угод з реальними товарами (спот і форварди) до укладання ф'ючерсних контрактів.

З походження товарної біржі, вона еволюціонувала в фінансову установу. Історично розглядаючи, перед ф'ючерсною торгівлею існували контракти, що уклалися на середньовічних ярмарках у Фландрії та Шотландії в 12 столітті. Ці контракти, відомі як "lettres de faire", дозволяли укладати угоди на постачання цілих партій товарів. Сьогодні професіонали та аматори визнають три основні значення біржі:

- Об'єднання комерційних посередників;
- Місце для проведення торгів;
- Гуртовий ринок.

Спочатку, в історичному контексті, оптова торгівля починалася з караванної форми, яка згодом перетворилася на ринкову торгівлю, а в подальшому, хоча й не повністю, на бартерну торгівлю. Основна різниця між цими трема видами оптової торгівлі полягає в регулярності. Караванна форма була непостійною, тоді як ринкова торгівля відбувалася періодично. Біржа, у свою чергу, стала стаціонарним місцем торгівлі з фіксованими днями та годинами. Середньовіччя, характеризувалося розпадом звичаєвих зв'язків та поділом ринку, що спричинило появу спочатку невеликих, а

потім і більших ярмарків, оголошуваних заздалегідь і з чітко визначеним часом та місцем проведення. Регіональні ярмарки були організовані купцями та ремісниками за допомогою феодалів. "Люди з запиленими ногами" - це мандрівні купці, що сприяли концентрації великих партій товарів, та стали прототипами посередників-приймальників замовлень, чії компанії та офіси знаходяться в сучасних ділових центрах по всьому світу. Це призвело до формування поняття організованого ринку, який характеризується такими ознаками: існуванням організації для керування ринком, концентрацією попиту та пропозиції у просторі та часі, наявністю торгових правил для укладання угод та їх розрахунків, а також регулюванням з боку держави та саморегулюванням.

З розвитком суспільного виробництва, кількість продавців і покупців значно збільшилася, а так само зростала кількість і розмаїтість товарів, що пропонувалися. Однак, це створило складнощі у доставці товарів до місць продажу, де зібралася найбільша кількість продавців і покупців, а також у зберіганні та пропонуванні товарів. Ці фактори ускладнювали проведення ділових переговорів та укладання угод купівлі-продажу. З часом стало очевидним, що для здійснення продажу необов'язково перевозити товари на ринок, а достатньо домовитися про ціну, а умови можна врегулювати в договорі.

Біржова торгівля включала в себе елементи звичайної "ринкової" торгівлі, одночасно розвиваючи та вдосконалюючи ринковий процес. Трейдери організовували біржу, щоб спростити та зрозуміліше здійснювати купівлю-продаж, створити ефективну систему клірингу та розробити механізми захисту інтересів продавців і покупців від небажаних цінових змін.

З розвитком товарних ринків і частими коливаннями цін, біржа стала єдиним джерелом передбачувальної інформації про ринкову кон'юнктуру,

що дозволяло інвесторам здійснювати найвигідніші операції купівлі-продажу у відповідний момент.

Одним з важливих завдань біржі була централізація попиту та пропозиції, щоб трейдери могли оперативно та доступно отримувати інформацію про стан товарного ринку та його тенденції.

Функції товарних бірж як організованого товарного ринку можна сформулювати таким чином:

1. Концентрація попиту та пропозиції: Товарні біржі розташовані в промислових і торгових центрах, що дозволяє залучити багато оптових продавців і покупців. Це створює реальну рівновагу на ринку, а ринкові ціни спрямовують ресурси на дефіцитні товари або регулюють виробництво.
2. Регулювання оптової торгівлі на основі ринкових законів: Біржі організовують оптову торгівлю, створюють ефективні канали розподілу товарів та мінімізують пов'язані з цим витрати.
3. Формування ринкових цін: Біржовий механізм ціноутворення визначає співвідношення попиту і пропозиції з урахуванням умов поставки та оплати товарів. Він максимізує інтереси учасників біржової торгівлі.
4. Боротьба з монополізмом на ринках: Біржі сприяють розширенню цінової конкуренції, залучаючи більше продавців і забезпечуючи вільну конкуренцію.
5. Посередництво між продавцями і покупцями: Біржові посередники мають глибокі знання ринку і допомагають встановити контакти між покупцями та продавцями, прискорюючи обіг товарів і грошей.
6. Зближення покупців і продавців у часі та просторі: Біржова торгівля не має обмежень за територіальними чи відомчими ознаками, що сприяє створенню ефективних зв'язків між регіонами.

7. Мінімізація торгових і фінансових ризиків: Біржі надають гарантії виконання угод і знижують комерційні та фінансові ризики учасників.
8. Надання інформації: Результати біржових торгів надають інформацію про ціни, попит та пропозицію, що користується учасниками ринку та органами влади.

Крім прямих функцій здійснення біржової торгівлі, товарні біржі виконують важливі організаційно-комерційні функції. Серед них:

- Розроблення єдиних правил торгівлі на біржі: Товарна біржа встановлює правила, які розуміють всі учасники, що сприяє ефективній торгівлі та усуненню непорозумінь.
- Формулювання чітких та обов'язкових вимог до біржових товарів: Біржа встановлює стандарти якості, кількості та інших параметрів товарів, що продаються на ринку, що дозволяє торгувати за стандартизованими характеристиками товару без потреби в наданні зразків товару при укладанні угод.
- Стандартизація біржових контрактів: Біржа розробляє стандартні форми контрактів, що спрощують та прискорюють процес укладання та виконання угод і полегшують їх виконання.
- Арбітраж учасників біржових торгів: Біржа здійснює арбітражні процедури для вирішення спорів та забезпечення захисту майнових прав і законних інтересів учасників біржових торгів, а також для забезпечення виконання угод та підвищення ефективності торгівлі.
- Надання послуг клієнтам для укладання та виконання угод: Біржа надає інформаційні та консультаційні послуги, а також послуги транспортування, складування та інші послуги, пов'язані з процесом виконання та переміщенням товарів.
- Високоякісні клірингові послуги: Клірингові палати товарних бірж здійснюють кліринг угод, приймають грошове забезпечення та

проводять клірингові операції. Вони також займаються збором і утриманням маржі, підготовкою та поширенням інформаційних звітів про стан товарних ринків.

- Внесення доходів у державні та регіональні бюджети: Товарні біржі та їх учасники є платниками податків, зборів та інших обов'язкових платежів, що сприяє поповненню доходів відповідних бюджетів. [9]

Мобільне реагування товарних бірж на зміни умов на ринку шляхом своєчасного укладання реальних угод купівлі-продажу допомагає збалансувати попит і пропозицію на ринку товарів. Це означає, що товари можуть бути направлені туди, де на них є попит, і де існують більш сприятливі умови для купівлі-продажу. Товарні біржі функціонують як динамічні системи, які чутливі до змін у споживчому попиті. Вони привертають велику кількість трейдерів і торговців, які прагнуть збільшити свої продажі та отримати високі прибутки. Залучення більшої кількості людей до економічної та торговельної діяльності сприяє зростанню доходів держави та стимулює виробництво, що сприяє стабільності економіки.

РОЗДІЛ 3. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІКИ: БІРЖІ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

3.1. Формування підприємницького середовища: на вплив економіки та суспільства.

Створення підприємницького середовища є важливим елементом економічного та соціального розвитку. Підприємництво сприяє створенню робочих місць, зростанню виробництва та підвищенню якості життя.

Створення підприємницького середовища включає низку заходів, таких як спрощення процедур реєстрації бізнесу, зменшення податкового навантаження на бізнес, покращення доступу до кредитного та інвестиційного капіталу, забезпечення правової стабільності та прозорості.

Підприємництво також сприяє розвитку інновацій та досліджень, що має безпосередній вплив на економіку та суспільство. Інноваційні проекти та технології створюють нові можливості для економічного розвитку, підвищуючи продуктивність та конкурентоспроможність бізнесу.

Однак створення підприємницького середовища може мати і негативні наслідки, такі як посилення соціальної нерівності та неконтрольоване виробництво, що може призвести до забруднення навколишнього середовища та ризиків для здоров'я населення. Важливо знайти баланс між розвитком бізнесу та соціальною і екологічною стійкістю. Регуляторні органи відіграють важливу роль у нагляді за діяльністю компаній і забезпеченні дотримання стандартів безпеки, якості та охорони довкілля.

Біржа є місцем, де товари знаходяться разом, щоб забезпечити їх розподіл у часі та просторі. Процес просторового розподілу означає, що через термінові торги товари перебувають у стані неозначеності до того моменту, коли стає зрозуміло, де знаходиться найвища ціна і попит на ці товари. Таким чином, біржа допомагає знайти оптимальні ринкові умови для продажу товарів, утримуючи їх у "повітрі" до моменту досягнення максимальної ефективності розподілу.

Мета розподілу часу полягає не в тому, щоб негайно випустити запаси на ринок за низькими цінами, а в тому, щоб розподілити їх

більш-менш рівномірно протягом року, в межах можливостей, створених виробниками.

Розвиток товарних бірж зумовлений низкою економічних умов, які найяскравіше проявляються у вільній ринковій економіці. До найважливіших умов відносяться

1. Свобода вибору та підприємництва.
2. Різноманітні форми власності забезпечують економічну незалежність різних суб'єктів господарювання.
3. У сфері товарного виробництва та обігу існує можливість для необмеженої кількості суб'єктів господарювання.
4. Кожен суб'єкт господарювання має доступ до повної і достовірної інформації про поточну економічну і біржову ситуацію.
5. Ресурси, такі як матеріальні, трудові, фінансові та інші, є мобільними і можуть бути перерозподілені.
6. Суб'єкти господарювання мають вільний вибір партнерів для укладання угод.
7. Ціноутворення здійснюється вільно, без штучних обмежень.
8. Економіка держави відкрита до зовнішніх зв'язків.

Біржа є постійним оптовим ринком, де торгівля відбувається за правилами, встановленими самою біржею, через публічні торги, що проводяться у визначеному місці та часі.

Сучасна фондова біржа, що функціонує ефективно, є складним механізмом, багатим на інформацію, технічно досконалим та керується висококваліфікованими фахівцями.

Біржова торгівля відрізняється від інших форм торговельної діяльності за такими основними рисами:

1. Регулярність проведення торгів та існування організованого ринку.
2. Існування чітко визначених правил, яким підпорядковуються учасники біржової торгівлі. Кожна біржа має власні правила, які

визначають процедури торгівлі на даній біржі, і всі учасники зобов'язані їх дотримуватися. Невиконання цих правил може призвести до нарахування штрафу або виключення з біржі.

3. визначений час і місце.
4. відкритість - це означає, що біржові торги відбуваються в присутності або з відома всіх членів біржі.
5. гласність - результати біржових торгів доступні широкому загалу, а інформація про них доводиться до відома громадськості через засоби масової інформації.
6. концентрація попиту та пропозиції на товари, що торгуються на біржі.
7. Угоди, які укладаються на біржі, мають свою специфіку, оскільки вони ґрунтуються на принципі подвійного аукціону.
8. Операції, які проводяться на біржі, мають спекулятивний характер, оскільки учасники торгів прагнуть досягти максимального комерційного успіху.
9. Діяльність біржі підлягає регулюванню з боку держави та враховує громадську думку.

Місце товарної біржі в системі оптової торгівлі можна описати як точку зустрічі покупців і продавців, які виступають не лише як контрагенти, але й як представники різних підсистем економіки, таких як виробництво і споживання. Основне значення товарної біржі полягає у створенні умов для надійного продажу товарів високої якості, перш за все, шляхом встановлення оптимальної ціни, яка точно відповідає попиту і пропозиції.

3.2. Валютні біржі як глобальний інструмент управління ризиками та забезпечення стабільності фінансових ринків

Валютна біржа - це організований ринок для торгівлі валютою та деривативами (похідними фінансовими інструментами, заснованими на простіших компонентах: акціях, облігаціях та валюті). Валютна біржа є частиною валютного ринку.

Валютні біржі організовують купівлю-продаж валют з негайною поставкою (спот-торгівля) і з фіксованою поставкою (ф'ючерси, ф'ючерси, опціони, свопи) на основі курсових співвідношень (котирувань) між валютами, що формуються на ринку. Вплив попиту та пропозиції Цей тип обміну включає всі елементи традиційної торгівлі валютою. Обмінний курс залежить від купівельної спроможності валюти обміну, яка визначається економічними умовами країни, що випускає кожну валюту. Робота обмінних пунктів ґрунтується на конвертованості валют, які там обмінюються.

Основною метою валютної біржі є мобілізація тимчасово вільних валютних ресурсів, перерозподіл їх ринковими методами з одного сектора економіки в інший, а також встановлення ринкових курсів обміну між національною та іноземною валютами в умовах справедливої і законної торгівлі.

Існують валютні біржі, які спеціалізуються на терміновій торгівлі валютами та фінансовими активами - Лондонська міжнародна біржа фінансових ф'ючерсів, Європейська біржа опціонів в Амстердамі, Німецька термінова біржа у Франкфурті (Deutsche (Singapore International Monetary Exchange), Сіднейська ф'ючерсна біржа, Австрійська термінова біржа опціонів у Відні (Oesterreichische Term Option-sboerse). [19]

У 1982 році була створена Лондонська міжнародна біржа фінансових ф'ючерсів та опціонів (LIFFE) - найбільший ринок ф'ючерсів та опціонів у Лондоні. До квітня 1992 року деривативами на акції торгували в торговому залі Лондонської фондової біржі, але вона об'єдналася з LIFFE, і всі торги тепер проводяться в торговому залі останньої. У 1992 році LIFFE також

об'єдналася з Лондонським ринком опціонів (LTOM), який є ринком вільної торгівлі. Більшість членів торгують кредитними інструментами та облигаціями. У січні 2002р. LIFFE стала частиною Euronext і була перейменована на Euronext.liffe.

За останнє десятиліття світові фондові ринки значно зросли в усіх регіонах світу. Торговельна активність на світових біржових ринках деривативів досягне 46,77 млрд транзакцій у 2020-21 роках, що на 35,6% більше за останні три роки порівняно з 2019 роком. Як і в попередні роки, біржі Бразилії, Китаю та Індії зазнали значного зростання, що також відображено у структурі міжнародних ринків акцій за регіонами (рис. 1). 1a, 1b, 1c).

Рис.1 а) 2010 рік

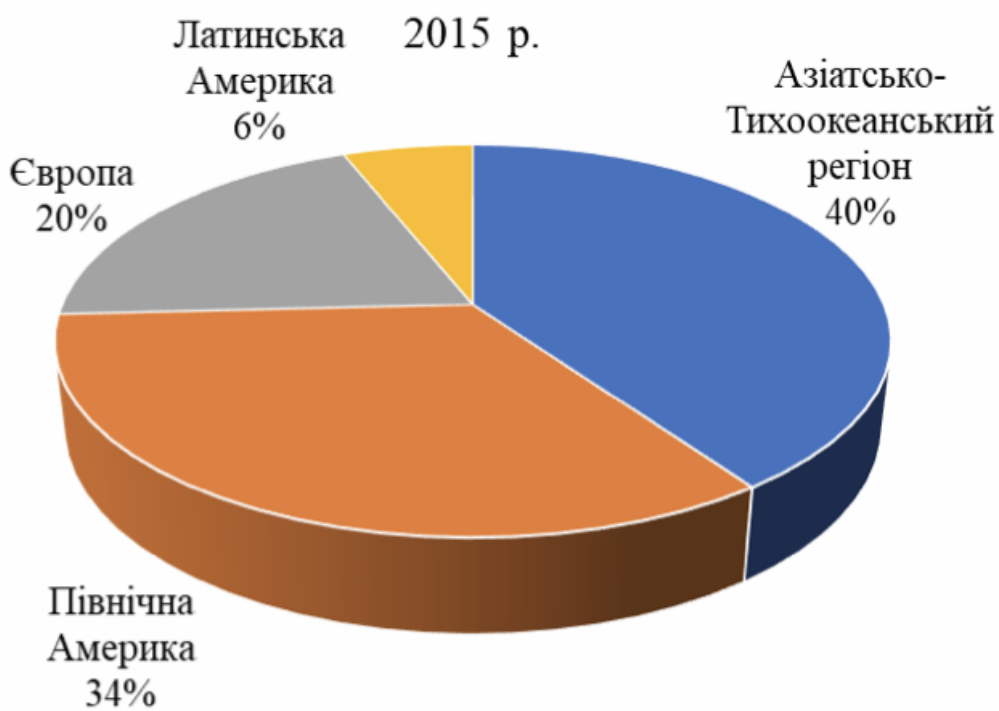

Рис.1 б) 2015 рік

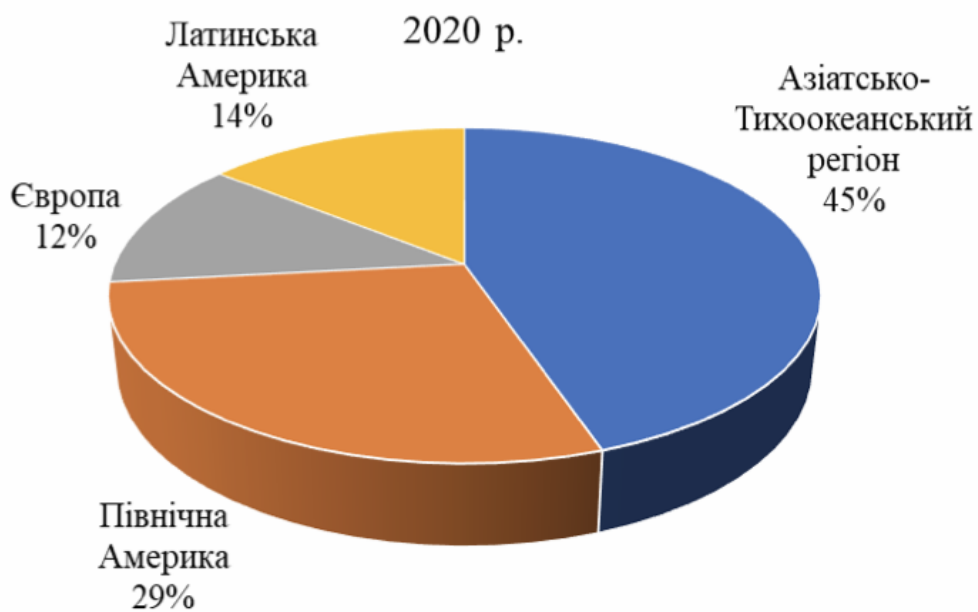

Рис.1 в) 2020 рік

На Азійсько-Тихоокеанський регіон припадає найбільша частка світової торгівлі за останнє десятиліття: з 50% падіння світової торгівлі у 2010 році до 48% у 2021 році, з деякими коливаннями. Північна Америка посідає друге місце в цій структурі. Тут спостерігається тенденція до зниження на 11% з 40% світової торгівлі у 2010 році до 24% у 2021 році. За останні десять років частка латиноамериканських бірж в обсязі світової торгівлі коливалася в бік зростання, збільшившись на 6% у 2020 році. У період з 2017 по 2019 рік частка Європи у світовій торгівлі зросла на 18%, а потім знизилася на 6% протягом наступних п'яти років.

По всьому світу з'явилися нові фондові біржі, які в основному займаються торгівлею фінансовими продуктами в іноземній валюті. Наразі у світі існує близько 180 фондових бірж і близько 50 міжнародних товарних бірж. Варто зазначити, що багато країн мають лише одну біржу. Однак аналіз статистики Futures Industry Association показує, що 10 основних фондових бірж та біржових асоціацій на світових ринках, на які припадає близько 60% біржової торгівлі, мають значний вплив на розвиток біржової торгівлі.

Ринки акцій (Рисунки 2 і 3) вже давно домінують у загальній структурі світової торгівлі акціями, їхня частка становить 70-72% порівняно з лише 19% для фондових ринків. Тут. %. Це особливо актуально з огляду на річну зміну структури біржових контрактів, якими торгували у 2021 році порівняно з 2020 роком. Серед біржових товарів цієї групи "інші види" зросли у 2,3 рази, "кольорові метали" - на 47,1%, "валюти" - на 31,1%, "енергоносії" - на 21,5% та "сільськогосподарська продукція" - у 18 разів. 0%, а "фондові індекси" - 13,6%. За цей же період зниження світового біржового обороту спостерігалось для дорогоцінних металів - 14%, процентних ставок - мінус 1,3% та цінних паперів - 1%.

Відстежуючи довгострокові (5+ років) зміни, важливо зазначити, що найбільше зростання глобальної структури торгівлі акціями у 2021 році порівняно з 2015 роком спостерігатиметься в сегменті "інші види інструментів фондового ринку". Категорії. Групи - у 3 рази, Енергетика - у 2,7 рази, Фондові індекси - у 2,5 рази. Водночас суттєво зросли обсяги торгів у групі "цінні папери". Другий рік поспіль це були сільськогосподарська продукція - 84,9%, кольорові метали - 80,4% та валюти - 67,9%. %, "процентна ставка. Відсоткова ставка" - 26,1%.

Вартість групи "банківські метали" майже не змінилася, збільшившись лише на 2%. Таким чином, всі групи біржових товарів демонструють зростання, підтверджуючи загальну тенденцію збільшення торгової активності на світових фондових біржах.

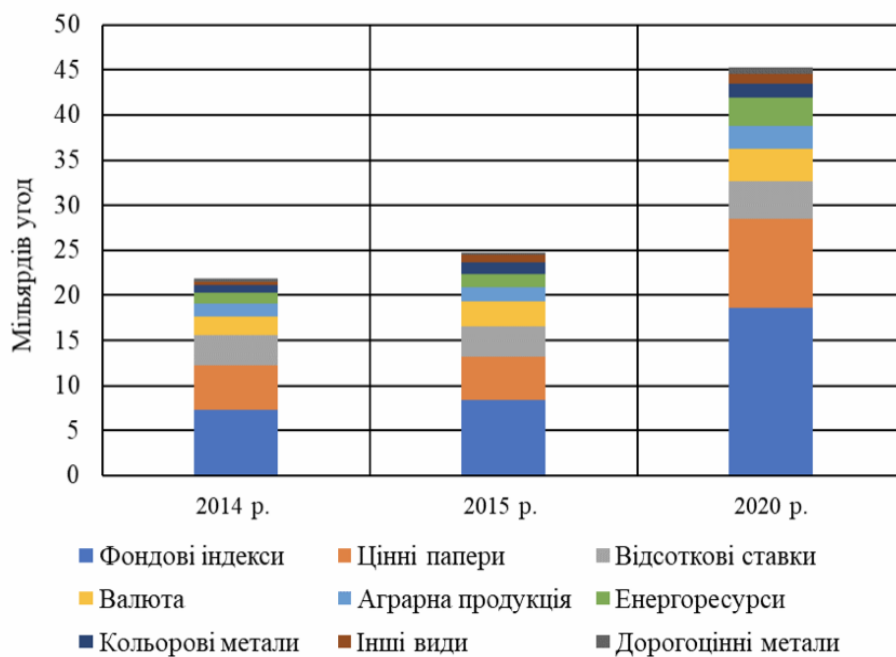

Рис. 2. Динаміка світової біржової торгівлі за видами активів, млрд. угод

Однак, хоча загальна торговельна активність на світових валютних ринках зростає, частка окремих видів активів, що торгуються на біржах, залишається майже незмінною протягом аналізованого періоду.

Таким чином, валютні біржі є важливим інструментом управління ризиками та забезпечення стабільності фінансових ринків. Вони дозволяють компаніям та інвесторам хеджувати свої активи від коливань валютних курсів та здійснювати торгівлю іноземною валютою. Валютний курс також є важливим інструментом забезпечення стабільності на фінансових ринках. Валютне регулювання допомагає уникнути надмірної волатильності ринку та зменшити ризики для інвесторів і компаній. Однак важливо усвідомлювати потенційні ризики та негативний вплив на економіку країни. Тому важливо дотримуватися правил і норм для забезпечення стабільності та ефективності валютного курсу.

3.3 Біржа як інструмент розвитку підприємництва

Фондова біржа є важливим інструментом розвитку бізнесу для залучення інвестицій та проведення операцій з цінними паперами. Фондова біржа - це майданчик, де зустрічаються попит і пропозиція для купівлі-продажу акцій, облігацій та інших фінансових інструментів.

Однією з найвідоміших і найактивніших валютних бірж є Forex. Це найбільший ринок у світі з обсягом торгів понад 5 трильйонів доларів США на день.

Форекс відображає зміни у світовій економіці, оскільки курси валют залежать від багатьох факторів, таких як макроекономічні показники, політична ситуація, геополітичні події тощо. Наприклад, коли економіка США зростає, долар США може зміцнюватися по відношенню до інших валют.

FOREX, так само як і інші ринки, ґрунтується на торгівлі різними національними валютами, які утворюють певний набір товарів.

Основним принципом, що визначає рух валютних курсів, є потреба

державних установ та комерційних організацій по всьому світу конвертувати прибутки, зароблені за кордоном, у національну валюту. Проте, цей фактор становить лише близько 5% від загального обсягу валютного ринку. Решта 95% формуються завдяки спекулятивному капіталу валютних трейдерів, які прагнуть отримати прибуток від зміни валютних курсів"[25].

Основним ризиком будь-якого фінансового ринку є можливість його злету. FOREX забезпечує захист від цього, завдяки природі його основного товару - валют. Валюти є найбільш ліквідними і надійними торговими інструментами серед усіх. Торгівля основними валютами є найбільш популярною (понад 85%) серед форекс трейдерів.

До них відносяться долар США (USD), японська єна (JPY), британський фунт (GBP), швейцарський франк (CHF), канадський долар (CAD) і австралійський долар (AUD).

Поєднання активних курсових коливань з інтелектуальним потенціалом трейдера та новітніми комп'ютерними технологіями дозволяє побудувати прибутковий бізнес в найкоротші терміни.

Однак ринок FOREX має і деякі недоліки, пов'язані з певними ризиками, які призводять до певних ризиків. Операції на ринку FOREX впливають на політичні та економічні події в різних країнах світу через систему причинно-наслідкових зв'язків.

1. Завдяки глобальному характеру ринку FOREX, виникають розбіжності між учасниками ринку, які орієнтовані на внутрішній ринок, та глобальними учасниками. Проникнення глобальних учасників на національні валютні ринки може мати різноманітний вплив на ці ринки, наприклад, сприяти виникненню фінансових криз.

2. Наявність глобальних учасників відкриває можливість для здійснення фінансових махінацій.

Запропонуємо аналіз роботи головних учасників валютного ринку

FOREX, що відображено у (таблиці 1.)

Середньоденні обороти ринку FOREX за 2019-2022 роки в розрізі основних контрагентів(станом на кінець року), млрд. дол. (Таблиця 3.1.)

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Дилери	715	676	734	555
Інші фінансові інститути	1308	1591	1872	1741
Центральні контрагенти	-	-	-	21
Нефінансові об'єднання	297	238	240	238

Джерело: узагальнено авторами на основі [5]

Як видно з представленої у таблиці 3.1 інформації, у 2021 році найбільш активними учасниками ринку FOREX були фінансові клієнти, які включають комерційні банки та інвестиційні фонди. Ці установи відіграють ключову роль у формуванні доходів на світовому ринку. Крім того, центральні банки також виступають учасниками ринку FOREX і мають значний вплив на його функціонування. Зокрема, Федеральна резервна система США (ФРС) та Федеральний комітет з операцій на відкритому ринку (FOMC), Європейський центральний банк (ЄЦБ), Банк Англії (BOE) та Банк Японії (BOJ) відіграють важливу роль у формуванні тенденцій на ринку FOREX.

Банки, спільно з інвестиційними фондами, становлять основу ринку FOREX і виступають його "маркет-мейкерами". Збільшення обсягів операцій інших фінансових установ пояснюється кількома факторами.

Валютні ринки (FOREX) були характеризовані наявністю наступних основних особливостей. По-перше, ці ринки виступали в якості майданчика, де надавалися можливості для купівлі та продажу різних валют. досить привабливі рівні дохідності для інвесторів, які використовували торгівлю з використанням кредитного плеча протягом відносно коротких періодів.

По-друге, довгострокові інвестори активно розширювали свої портфелі, що спричинило збільшення прямого та непрямого попиту на ринку FOREX. У 2019 році спостерігалось з'явлення значних конкурентів на цьому ринку. Ця лабораторія:

- ми зобов'язуємося своєчасно усунути або мінімізувати фінансові ризики.

- це має наслідком уникнення неминучого невиконання відповідної біржової (торгової) угоди, що є його основною функцією.

Метою такого режиму ринку є своєчасне обмеження негативних наслідків так званих "нестандартних транзакцій" та запобігання людському втручання за допомогою різних засобів, таких як боротьба з інсайдерською торгівлею та координація колективних дій у надзвичайних ситуаціях. За досвідом розвинених країн можна стверджувати, що роль і функції центрального контрагента можуть бути виконані банками, небанківськими кредитними установами, хедж-фондами та іншими інститутами фінансового ринку, які мають законні підстави для цього.

У географічному розподілі валютного ринку протягом розглянутого періоду не спостерігалися значні зміни. Серед основних фінансових центрів США, Японія, Сінгапур, Гонконг та Німеччина збільшили свою частку на ринку, тоді як ринкові частки Великої Британії, Швейцарії, Італії, Франції та Австралії помітно зменшилися. (табл. 3.2).

Таблиця 3.2.

Дані географічного розподілу середньоденних оборотів глобального ринку FOREX, млрд. дол.

Країна	2019		2022	
	Сума	%	Сума	%
Австралія	182	2,7	121	1,9
Франція	190	2,8	181	2,8
Німеччина	111	1,7	116	1,8
Гонконг	275	4,1	437	6,7
Італія	24	0,4	18	0,3
Японія	374	5,6	399	6,1
Сінгапур	383	5,7	517	7,9
Швейцарія	216	3,2	156	2,4
Великобританія	2726	40,8	2406	36,9
США	1263	18,9	1272	19,5

Джерело: узагальнено авторами на основі [5]

На жаль, в Україні торгівля на ринку Форекс не регулюється законодавчо, що призводить до того, що Форекс-дилери фактично працюють у сірій зоні. Це ставить питання важливості впровадження чітких правил гри, зрозумілих для клієнтів, операторів та держави. В даний час більшість брокерів засновані та управляються за кордоном, тоді як українські компанії, не маючи ліцензії та нормативної бази, формально пропонують лише інформаційно-консультаційні послуги, що стосуються доступу до терміналів та аналізу.

Багато з цих компаній навіть не мають офісу в Україні і працюють лише віртуально. Гроші перераховуються на закордонні рахунки, а

прибуток, і, отже, податки, виводяться за кордон, незважаючи на те, що заробіток відбувається в Україні. Така непрозорість ринку ускладнює об'єктивну фінансову оцінку ринку, який може мати значний обсяг в сотні мільйонів доларів. У Європі цей ринок підконтрольний урядам та центральним банкам, і саме завдяки європейському регулюванню, яке забезпечує прозорість та високі стандарти фінансових операцій, Європа стала світовим центром Форекс.

В першу чергу, це стосується регуляторів, таких як FCA у Великобританії і CySec на Кіпрі. Форекс-банки виступають як постачальники ліквідності, проте не всі Форекс-брокери можуть собі дозволити співпрацювати з такими постачальниками. Для цього фірма повинна мати ліцензію від певних регулюючих органів, наприклад, CySec (Кіпр) і FCA (Великобританія). Відкриття ліцензованої фірми є досить витратним процесом.

Якщо компанія зберігає кошти клієнтів у фінансових інструментах, вимоги CySec передбачають, що початковий капітал повинен становити 200 000 євро, а при наданні інвестиційних послуг - не менше 1 мільйона доларів. Крім того, придбання торгової платформи MT4 також вимагає щонайменше 1 000 000 доларів США. До цього додаються витрати на створення та просування веб-сайту, оренду офісного простору, заробітну плату персоналу і значні рекламні бюджети.

Крім фінансових вкладень, існують також жорсткі вимоги щодо ведення бізнесу:

- Кошти клієнтів повинні бути відокремлені від коштів компанії і зберігатися на окремих сегрегованих рахунках.
- Забезпечення захисту коштів клієнтів від неторгівельних ризиків.
- Проведення аудиту річних та проміжних звітів.

Таким чином, дослідження показало великі перспективи для

вітчизняних учасників ринку FOREX, оскільки активність валютних курсів у поєднанні з інтелектуальним потенціалом трейдера та новітніми комп'ютерними технологіями дає можливість створити високоприбутковий бізнес у найкоротші терміни. Однак в Україні сфера регулювання роботи на цьому ринку потребує доопрацювання. З цією метою може бути корисним забезпечення виконання нормативно-правових актів щодо діяльності обмінних пунктів, розробка механізмів ефективного моніторингу діяльності обмінних пунктів з метою захисту коштів інвесторів та запобігання їх виведенню за кордон, забезпечення прозорості валютного ринку, що відповідатиме інтересам держави та громадськості. Автори вважають, що подальші дослідження будуть спрямовані на розвиток цих напрямів.

ВИСНОВКИ

Велика цінність фондової біржі полягає в тому, що вона сприяє торгівлі, оскільки тут попит і пропозиція намагаються врівноважити один одного з якомога меншими зусиллями і витратами. Завдяки своїй концентрації в часі та просторі, біржа надає огляд ринку, як ніде більше.

Як платформа для торгівлі товарами і послугами, біржа об'єднує незалежних трейдерів та виробників, які збираються з метою продажу своєї продукції для отримання прибутку та задоволення своїх потреб.

Товарні біржі не займаються торгівлею або посередництвом, а лише створюють умови. Іншими словами, це некомерційне торговельне підприємство, яке забезпечує оптовий ринок для фізичних товарів. Будь-яка сума, що перевищує доходи біржі над витратами, за вирахуванням будь-яких платежів, передбачених законодавством, може бути використана на власні цілі біржі. Ця особливість дозволяє чітко визначити місце бірж у системі оптового посередництва. Це не додатковий механізм збагачення торговців, а інструмент передачі в економічному механізмі суспільства.

Якби біржі прагнули максимізувати свої прибутки, вони б збільшували комісію за транзакції, що ускладнювало б продаж товарів. Але виробники вступають у торговельний альянс один з одним, щоб вирішити проблему збуту, а не для того, щоб накладати додаткові збори на купівлю-продаж.

Біржовий ринок, пройшовши певні етапи еволюції, врешті-решт перетворюється на глобальну біржову платформу, в якій основними суб'єктами є об'єднання декількох біржових торговельних інституцій. Слід зазначити, що сучасною світовою тенденцією є поступова трансформація власне товарних бірж у ф'ючерсні та опціонні біржі. Різниця між товарними біржами та фінансовими біржовими установами розмивається,

оскільки біржовий товар видозмінюється як об'єкт біржової торгівлі. Нарешті, чіткою тенденцією є вдосконалення технологій.

В Україні більшість товарних бірж не проводять регулярних торгів, не укладають біржових угод і таким чином обмежують ринкове ціноутворення. Забезпечення умов для здійснення біржової діяльності є необхідним і виправданим засобом розбудови інфраструктури аграрного ринку. Принципи розвитку біржового ринку повинні базуватися на інтеграції незалежних бірж, відкритому доступі, консолідації правил торгівлі та інформаційних систем, розширенні спектру нових інструментів. Необхідно розробити техніко-економічне обґрунтування з визначеним алгоритмом поступового впровадження цих заходів. Доцільно створити універсальний національний біржовий ринок, який працює за принципами регульованих міжнародних ринків і здатний інтегруватися в глобальний біржовий онлайн-простір.

ДЖЕРЕЛА

1. Асоціація «Біржові та електронні майданчики»: веб-сайт. URL: <https://aeaer.com.ua>
2. Аграрна біржа: веб-сайт. URL: <http://agrex.gov.ua>
3. Бритвенко А. С., Горяча О. Л., Войний І. І. Організаційно-економічний механізм функціонування
4. міжнародної електронної біржової торгівлі. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2020. No 1 (47). С. 9-14.
5. Вавдійчук І. М. Сучасний стан та тенденції розвитку біржової торгівлі в Україні. Електронне наукове фахове видання “Глобальні та національні проблеми економіки”. 2017. No15. URL:<http://global-national.in.ua/archive/15-2017/36.pdf>.
6. Державна служба статистики. Статистичний збірник. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Державна служба статистики України. Статистична інформація. Внутрішня торгівля. Кількість бірж. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Дяченко Ю. А. Сучасний стан та особливості функціонування світового біржового ринку. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. Вип. 23. С. 51-54. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/232017/13.pdf>
9. Електронна зернова біржа України: веб-сайт. URL: <https://graintrade.com.ua/birzha>.
10. Завадських Г.М., Тебенко В.М. Сучасний стан та перспективи розвитку біржового товарного
11. ринку України. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2018. No 1(36). С. 146-154. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/196144770.pdf>

12. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>
13. Згурська О. М., Сьомкіна Т. В., Гужавіна І. В. Фундаментальні тренди розвитку світової біржової торгівлі. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 24. С. 5-9.
14. Ковальчук С. В., Дращниця С. А., Карпенко В. Л. Світові тренди та тенденції розвитку біржової торгівлі на сучасному етапі. Підприємництво і торгівля. 2018. Вип. 23. С. 10-14. URL <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/pidpr-torgi/article/view/52/47>
15. Колодізев О.М. Гроші і кредит: [підручник] / О.М. Колодізев, В.Ф. Колесніченко. – Київ: Знання, 2010. – 615 с.
16. Левківська Л. М. Перспективи розвитку маркетингової інфраструктури аграрного ринку. [Електронний ресурс]. URL : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals>.
17. Основи біржової діяльності: навчальний посібник / М. О. Солодкий, Н.П. Резнік, В. О. Яворська; за ред. М. О. Солодкого. К.: ЦП Компринт. 2017. 450 с.
18. Пріоритетні напрями розвитку інфраструктури аграрного ринку в Україні. URL : <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/111Zapiska-Agroryinok-ZHurakovska-22.12-APU-910cc.pdf>
19. Резнік Н. П. Особливості функціонування вітчизняного біржового товарного ринку у сучасних умовах. Збірник наукових праць Міжрегіональної Академії Управління персоналом. 2016. Вип. 50. С. 115-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup_2016_50_23

20. Солодкий М. О. Проблеми та напрями розвитку біржового товарного ринку в Україні Електронне фахове видання “Ефективна економіка”. 2017. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5814>
21. Солодкий М.О., Яворська В.О. Біржовий ринок в умовах глобалізації: стан та перспективи розвитку. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 31. С. 188-193.
22. Сохацька О.М. Біржова справа: підручник. Тернопіль: Карт-бланш, 2003. 602 с.
23. Співак І.В. Особливості функціонування глобального валютного ринку [Електронний ресурс] /Співак І.В. – Режим доступу: <http://fkd.org.ua/article/viewFile/37361/33616>
24. Стьопчкін А.І. Динаміка та тенденції розвитку міжнародного валютного ринку [Електронний ресурс] / А.І. Стьопчкін – Режим доступу: <http://www.business-inform.net/>
25. Українська біржа: веб-сайт. URL: <http://ux.ua>
26. Українська Універсальна біржа: веб-сайт. URL: <https://www.uub.com.ua>
27. Яворська В.О. Сучасні тенденції розвитку світового біржового ринку деривативів. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 11. С. 42-45.
28. Global futures and options trading reaches record level in 2020. URL : <https://www.fia.org/resources/global-futures-and-options-trading-reaches-record-level-2020>
29. "Forex Trading: A Beginner's Guide" by Investopedia
30. "Currency Trading for Dummies" by Brian Dolan
31. "The Complete Idiot's Guide to Foreign Currency Trading" by Gary Tilkin and Lita Epstein
32. "Trading in the Zone: Master the Market with Confidence, Discipline and a Winning Attitude" by Mark Douglas
33. "Technical Analysis of the Financial Markets: A Comprehensive Guide to Trading Methods and Applications" by John J. Murphy.

34. Функції та характерні ознаки біржової торгівлі [Електронний ресурс]
– Режим доступу до ресурсу:
<http://ebib.pp.ua/funktsiji-harakterni-oznaki-birjovoji-10568.html>.

35. Учасники біржових торгів [Електронний ресурс] – Режим доступу до
ресурсу: https://pidru4niki.com/marketing/uchasniki_birzhovih_torgiv.